

Elina Screen

Huonon maineen hankkiminen varhaiskeskiajalla: Lothar I:n tapaus

Teksti on ilmestynyt alun perin Historiallisen Yhdistyksen julkaisemassa Historiallisia Papereita -sarjassa vuonna 1999. Teksti on julkaistu sarjan 1. osassa, 'Pyhät ja pahat keskiajalla'. ISSN 1456–8055

keisari, varhaiskeskiaika, maine, Lothar I

1

Esitelmäni keskittyy Pyhät ja pahat -teeman toiseen osaan: aiheena ei ole pyhimys, vaan keisari jolla oli tunnetusti huono maine. Lothar I:n (795–855), Kaarle Suuren (hallitsi 768–814) pojanpojan, ura ja asiakirjat olivat väitöskirjani tutkimuskohde.¹ Esitelmässä tarkastelen toisaalta yleisiä seikkoja, jotka ovat vaikuttaneet Lotharin huonon maineen syntymiseen, ja toisaalta sitä, miten Lotharin uran vaiheet ja niitten kuvaus aikalaislähteissä ovat luoneet tämän maineen. Lopuksi esitän lyhyesti, mitä uutta tutkimukseni on tuonut esille Lotharista ja miten hyvin esitelty ”huono” maine pitää tässä valossa paikkansa.

Karolinkimaailma

Karolinkivaltakunta on Suomessa suhteellisen vieras tutkimuskohde, mutta se on huomattavassa suosiossa muiden muassa Saksassa, Ranskassa, Hollannissa ja Englannissa. Karolinkimaailman eri ulottuvuuksia on tutkittu poliittisesta historiasta hengelliseen ja kulttuuriseen elämään.² Kaarle Suuren aikana valtakunta laajeni voimakkaasti ja karolinkien huippukauden aikana (n. 790–880) regnum Francorum ulottui idässä Italiasta Baijeriin ja Saksiin sekä lännessä nykyisen Espanjan rajamaihin. Kaarle Suuren saavutuksiin eivät kuuluneet ainoastaan onnistuneet sotaretket, vaan myös kulttuurielämän kehitys. Hän perusti Aacheniin pysyvän palatsin, jossa kuninkaana (ja sittemmin keisarina vuodesta 800) talvehti aatelin ja kirkkomiehensä seurassa ja josta tuli koulutuksen ja taiteen keskus. Se oli Länsi-Euroopan ensimmäinen pysyvä palatsi Rooman valtakunnan hajoamisen jälkeen. Karolinkiyhteiskunta hyödynsi kirjoitettua sanaa monella eri taholla: niin kirkossa, valtionhallinnossa kuin myös aatelin jokapäiväisessä elämässäkin.³ Meille on siten voinut säilyä laaja lähdepohja aikakauden tutkimukseen.⁴

Lotharin uran ääriviivat

Lothar I syntyi noin vuonna 795 Akvitaniassa. Hänen isänsä Ludvig Hurskas, Kaarle Suuren kolmas poika, oli silloin siellä alikuninkaana. Ludvigille ja hänen vaimolleen Irmingardille syntyi vielä kaksi poikaa, Pipin ja Ludvig Saksalainen.⁵ Vuonna 814 Ludvig Hurskas peri koko valtakunnan Kaarle Suurelta, koska

hänen vanhemmat veljensä olivat jo kuolleet. Lothar muutti muun keisarillisen perheen kanssa Aachenin, mutta hänen urastansa seuraavina vuosina ei ole tarkkoja tietoja. Lothar toimi lyhyesti Baijerin alikuninkaana 814–815, ja vuonna 817 Ludvig-isä julisti Lotharin pääperijäkseen ja kanssahallitsijakseen (coimperator) frankkien “valtiopäivillä” (assembly), joilla tehdyt päätökset julistettiin *Ordinatio Imperii* -asiakirjassa.⁶ Lothar meni naimisiin vuonna 821 Toursin kreivin tyttären kanssa. Vuosina 822–823 ja 824–825 hän toimi Ludvigin lähettiläänä Italiassa. Vuonna 818 Irmingardin kuoltua Ludvig oli mennyt uusiin naimisiin, ja uudesta avioliitosta Juditin kanssa syntyi vielä vuonna 823 neljäs poika, Kaarle Kaljupää.⁷ Lotharin suhteet isäänsä kiristyivät vuonna 829, koska Ludvig pyrki järjestämään uudelleen perinnönjaon, jotta myös Kaarle Kaljupää saisi osuuden maista.⁸ Vuosina 830 ja 833–34 Lothar osallistui veljiensä kanssa kahteen kapinaan, joissa Ludvig suistiin lyhyeksi aikaa valtaista. Ludvig palasi valtaan ja karkotti Lotharin Italiaan vuonna 834. Ludvig kuoli kesällä 840, jolloin veljekset aloittivat sodan perinnönjaosta. Lothar tavoitteli koko valtakuntaa, mutta Kaarle Kaljupää ja Ludvig Saksalainen pakottivat hänet vallanjakoon ja Verdunin rauhassa 843 valtakunta jaettiin kolmeen osaan (Pipin oli kuollut jo 838). Lothar hallitsi ns. “keskimmäistä valtakuntaa” vuoteen 855, jolloin hän vanhana ja sairaana vetäytyi Prümin luostariin kuolemaan.⁹

Esitetystä kuvauksesta selviää, että Lothar oli kiistelty henkilö jo oman sukupolvensa aikana. Tästä syntyi hänen huono maineensa ja se on myös syy siihen, miksi hän on kiinnostava tutkimuskohde. Hänen uransa heijastaa 800-luvun politiikkaa ja ajatusmaailmaa sekä historiantutkimuksen historiaa. Seuraavaksi esittelen hänen uransa kaksi tärkeää kohtaa, jotka johtivat hänen huonon maineensa syntymiseen.

Kapinat vv. 830 ja 833–834

2

Vuonna 817 Lothar oli saanut perinnönjaossa etuoikeutetun asemansa, jonka hän säilytti vuoteen 829, vaikka Kaarle Kaljupään syntyminen vuonna 823 kyseenalaisti tilanteen pysyvyyden. Lotharin asema käy ilmi muun muassa asiakirjoista, jotka julkaistiin yhteisesti hänen ja Ludvig Hurskaan nimissä ja hovirunoudesta, jossa Lothar kuvataan Joosuana ja Ludvig Mooseksena (siis isänsä oikeutettuna perijänä) vielä vuoden 829 alussa.¹⁰ Tilanne oli kuitenkin alkanut muuttua jo edellisenä vuonna, kun Toursin ja Orléansin kreivit, jotka olivat Lotharin tukijoita, poistettiin luottamustehtävistään ja Kaarle Kaljupään etuja suosivan ryhmittymän valta kasvoi hovissa. Vuoden 829 valtiopäiviä ilmeisesti haittasi mahtava perheriita, kun vanhemmat pojat riitelivät isänsä kanssa Ludvigin aikomuksesta lahjoittaa tärkeitä maita kuusivuotiaalle Kaarle Kaljupäälle. Ludvig lähetti Lotharin Italiaan, ei kunnianosoituksena vaan poikien tappion merkinä, ja Kaarlelle annettiin maat.¹¹

Kolmesta vanhemmasta pojasta Pipin oli tyytymättömin ja keväällä 830 kapina syttyikin hänen aloitteestaan. Lothar ja Ludvig Saksalainen liittyivät kapinaan ja pakottivat Ludvig Hurskaan palauttamaan vuoden 829 tilanteen eli Lotharin etuoikeutetun aseman valtiossa. Poikien yhteinen rintama säröili nopeasti ja jo syksyllä Ludvig Hurskas oli palannut valtaan. Kapinaa seuranneessa oikeudenkäynnissä Lothar pakotettiin julistamaan kuoleman- tai maanpakotuomiot omille seuraajilleen ja sitten hänet lähetettiin Italiaan häpeämään syntejään.¹²

Vuosina 833–834 tapahtui toinen, vakavampi kapina. Väli vuosina Ludvig Hurskas oli antanut Kaarle Kaljupäälle lisää maita ja vanhempien poikien riidankohteet olivat entiset. Lothar tuli Alppien yli pohjoiseen paavi mukanaan ja kolmen veljen yhteinen armeija kohtasi isän armeijan niin sanotulla “Valheiden pellolla”. Ludvigin puoli hävisi ja pojat syöksivät isänsä valtaista pakotettuaan hänet julistamaan itsensä kelpaamattomaksi valtaan. Lotharista tuli yksinhallitsija syksyllä 833. Hallituskausi jäi kuitenkin lyhyeksi: riidat veljien kesken antoivat Ludvigille mahdollisuuden palata valtaan jo keväällä 834. Lothar pakeni Aachenista; Ludvig ajoi häntä takaa oman armeijansa kanssa. Sota vältettiin, kun sovinto

syntyi ja Lothar sai lähteä miehineen maanpakoon Italiaan. Monet johtavat miehet olivat hänen puolellaan ja seurasivat häntä maanpakoon.¹³

Veljessota vv. 840–843

Lotharin ja Ludvig Hurskaan välit jatkuivat kireinä melkein 830-luvun loppuun asti. Vuonna 839 suhteet paranivat. Pipin oli kuollut edellisenä vuonna ja Ludvig Saksalaisen kapina samana vuonna oli vienyt häneltä isänsä suosion. Keisari Ludvig ja keisarinna Judit etsivät valvojaa Kaarle Kaljupään eduille ja päätyivät Lothariin: olihan hän myös Kaarlen kummi. Sovittiin uusi valtakunnanjakko, jossa Ludvig Saksalainen saisi vain Baijerin ja loppu valtakunta jaettaisiin Lotharin ja Kaarlen kesken.¹⁴ Vuoden 840 kesällä Ludvig Hurskas kuoli sotaretkellä yhä kapinoivaa Ludvig Saksalaista vastaan. Lothar matkusti Italiasta pohjoiseen ja ilmeisesti yleinen tuki, joka hänellä oli, sai hänet tavoittelemaan koko imperiumia eikä vain sen sovittua osaa.

Syttyi sota, joka kärjistyi kesäkuussa 841 Fontenoy'n taisteluun, jossa Ludvig Saksalainen ja Kaarle Kaljupää taistelivat Lotharia ja Pipinin poikaa Pipinia vastaan. Lothar hävisi taistelun ja perääntyi Aacheniin. Hänen suosionsa hupeni seuraavan talven aikana ja helmikuussa 842 Lothar joutui kiireesti pakenemaan Aachenista, joka oli imperiumin keskus ja keisarinvallan symboli. Hänen tilanteensa heikkoutta kuvaa se, että hän jopa rikkoi palasiksi Kaarle Suuren suuren hopeisen pöydän, johon oli kaiverrettu maailman kartta, ja lahjoitti metallin seurueelleen. Kesällä veljet saivat Lotharin neuvottelupöytään ja pitkien neuvottelujen jälkeen valtakunta lopulta jaettiin kolmeen osaan Verdunin rauhassa kesällä 843.¹⁵

Tapahtumat ja Lotharin maine

Nämä tapahtumat vuosina 830, 833–834 ja 840–843 vaikuttivat ratkaisevasti Lotharin huonon maineen syntymiseen. Kapinoilla ja sodilla oli syviä vaikutuksia myös yhteiskuntaan, mutta miten?

Kapinat pakottivat frankit valitsemaan puolensa isän ja pojan välillä. Tämä oli erittäin kipeä kokemus kansalle, jonka poliittisen järjestelmän toiminta perustui yksimielisyyden fiktiolle; jonka pohjana oli ns. consensus politics. Esimerkiksi Janet Nelsonin tutkimukset ovat valaisseet tätä frankkiyhteiskunnan piirrettä.¹⁶ Päätös sai voimansa siitä, että kaikki tukivat sitä. Esimerkiksi Ordinatio Imperii, joka antoi Lotharille kanssahallitsijan aseman, kuvasi tapahtumaa kansan yksimieliseksi päätökseksi.¹⁷ Vuonna 831 Lothar tuomitsi omat tukijansa kapinan jälkeisessä oikeudenkäynnissä.¹⁸ Toiminta tuomarina vahvisti hänen tukensa isänsä paluulle valtaan ja oli ilmentymä jälleen solmitusta sovinnosta ja yksimielisyydestä isän ja pojan kesken.

Jos kapinat olivat olleet kipeä kokemus frankeille, sota vuosina 840–43 oli heille vielä pahempi trauma. Fontenoy'n verilöylyssä kuoli paljon omaa kansaa. Silloin tapahtui se, mistä Lothar ja Ludvig olivat perääntyneet vuonna 834: veljet taistelivat veljiä vastaan, mikä oli myös rikkomus Jumalan lakia kohtaan. Sota on jättänyt jälkensä ajan kirjallisuuteen. Esimerkiksi Lotharin tukija Angilbert kirjoitti runon Fontenoysta, joka kuvaa veljessodan kipeyttä kansalle.¹⁹ Osallistuminen veljessotaan oli täysin vastenmielistä kaikille yhteiskunnassa ja kolhi kaikkien veljesten mainetta.

Selvä epäsope keisarillisessa perheessä oli aikalaisille pelottavaa myös siksi, että palatsi ja kuningashuone olivat valtakunnan pienoismalli. Sopusointu hovissa oli merkki siitä, että keisarin – ja laajemmin koko frankkien kansan – suhde Jumalaan oli kunnossa. Kansa menestyisi siten taistelutantereella eikä kärsisi katovuosista tai muista Jumalan vihan merkeistä. Kapinoitten ja sodan

pelottavin mahdollinen tulos oli Jumalan suosion menetys kaikkine seurauksineen kansalle. Tämä asetti veljekset koville: jokaisen oli pakko puolustaa puolustamattomissa olevaa käytöstään ja selvittää, että juuri hän itse oli tehnyt kaikkensa välttääkseen sodan. Tämä selittää sen, miksi runsaasti propagandahenkisiä lähteitä on säilynyt juuri tältä ajalta.

Propagandasota vuosina 833–834

Kapinoimalla isäänsä vastaan Lothar oli rikkonut viidettä käskyä ja ajan tiukkaa patriarkalisuutta vastaan. Hän myös oli rikkonut uskollisuudenvalansa isälle hallitsijanaan. Lotharilla oli tarve puolustaa käytöstään ja on jälkiä, että hän tai hänen ”puolueensa” otti tämän tarpeen vakavasti. Kapina vuonna 830 on jättänyt vain vähän jälkiä lähteisiin. Sen sijaan vuosien 833–834 kapinasta on säilynyt kaksi Lotharin tukijan, piispa Agobard Lyonilaisen, kirjoittamaa lyhyttä poleemia.²⁰ Miten oli mahdollista perustella Lotharin luonnonvastaista kapinaa isäänsä vastaan ja puolustaa hänen käytöstään, kun hän suisti Ludvigin vallasta? Agobard toimi kyseenalaistamalla Ludvig Hurskaan kelvollisuuden hallita. Ludvigia vastaan hyökättiin hänen vaimonsa Juditin kautta. Keisarin avioliitto oli keskeinen mittari hallitsijan suhteesta Jumalaan. Keisari, joka ei pystynyt hallitsemaan edes avioliittoaan oli kyvytön valtakunnan hallitsemiseen. Agobard syytti Juditia aviorikoksesta. Tämä synti palatsin ytimessä, keisarin aviovuoteessa, teki keisarin ja hänen kauttaan koko kansan alttiiksi Jumalan vihalle. Agobard puolusti kapinaa oikeutetuksi toimenpiteeksi, koska se poisti synnin palatsista ja uhkan kansan Jumala-suhteesta. Ludvig piti pakottaa tunnustamaan syntinsä ja katumustarpeensa, koska hän ja hänen vaimonsa ovat kelvottomia maallisiin tehtäviin. Lotharin puolue pakottikin vanhan keisarin poistumaan asemastaan ”vapaaehtoisesti” ja julistamaan itsensä penitentiksi.²¹

4

Mutta keväällä 834 Ludvig Hurskas palasi valtaan hyödyntämällä Lotharin ja hänen veljiensä keskinäisiä riitoja. Ajan ajatusmaailman ja Ludvigin kannattajien mukaan paluu osoitti Jumalan tuomion Lotharin valtapyrkimyksille. Ludvigin voitto merkitsi käytännössä sitä, että Lotharin puolueen syytteet Ludvigia ja Juditia vastaan hylättiin ja että lähimenneisyyden historia kirjoitettiin Ludvigin eikä Lotharin näkökulmasta. Esimerkiksi annaalit vaikenivat Lotharin tuen määrästä ja tilanteen vakavuudesta Ludvigille vuonna 834, jolloin moni maan johtavista miehistä jakoi Lotharin osan ja lähti hänen kanssaan maanpakoon Italiaan. Lotharin tekoja Italiassa seuraavina vuosina ei raportoida ranskalaisissa lähteissä lainkaan, tai sitten niistä kerrotaan vain lyhyesti.²²

Kapina jätti jälkensä myös Lotharin jälkimaineeseen, koska tämän kauden lähteet ovat vaikuttaneet voimakkaasti kuvaamme Lotharista. Vuonna 836 Thegan kirjoitti lyhyen (ja ihailevan) elämäkerran Ludvigista. Thegan kuvaa Lotharin koko uran hänen kapinoittensa osoittaman tottelemattomuuden ja pahuuden valossa, vaikka muista lähteistä ja erityisesti asiakirjoista selviää, että Lothar oli ollut huomattavan kuuliainen poika vuoteen 829 asti.²³

Propagandasota vuosina 840–843

Ludvig Hurskas voitti vuonna 834 mahdollisuuden määrätä perintönsä jakamisesta uudelleen omilla ehdoillaan. Samalla hän voitti myös kapinoista käydyn propagandasodan. Sen sijaan hänen toiveensa valtakunnanjaosta eivät toteutuneet hänen kuolemansa jälkeen. Useat eri suunnitelmat perinnönjaosta merkitsivät, että kaikilla osapuolilla oli mieleinen sopimuksensa, jota muut olivat rikkoneet. Lothar perusti pyrkimyksensä hallita koko valtakuntaa keisarilliseen asemaansa, joka asetti hänet veljiensä yläpuolelle ja joka oli perua vuoden 817 *Ordinatio Imperii* -sopimuksesta. Kaarle Kaljupää ja Ludvig Saksalainen

tukijoihin taas katsoivat, että *Ordinatio Imperii* ei enää pitänyt, koska Ludvig Hurskas oli mitätöinyt sen ja että he olivat oikeutettuja laajoihin osuuksiin isänsä maista.²⁴ Kukaan veljistä ei ollut yksiselitteisesti oikeassa kiistassa, ja tästä tilanteesta ja veljien tarpeesta puolustaa sotatoimiaan lähisukulaisiaan vastaan syntyi lisää propagandaa.

Lotharin puolue oli vahvassa asemassa sodan alussa vuosina 840–841 ja tämä lienee ollut syy siihen, miksi hänen puolelta ei ole säilynyt kirjallista propagandaa. Kaarle Kaljupää, joka oli vasta 17-vuotias sodan syttyessä, oli taas hyvin heikossa asemassa ja pyysi kannattajaansa Nithardia kirjoittamaan historiikin, joka kertoisi sodan taustasta ja tapahtumista ja Nithardin omin sanoin: “Poistaisi tulevilta polvilta erehdysten sumun, joka ympäröi näitä tapahtumia.”²⁵ Nithardin Neljästä historian kirjasta on tullut tärkein lähteemme tapahtumiin vuosina 840–843 ja ne ovat myös vahvasti muokanneet näkemyksiämme sodasta ja sen osapuolista.²⁶ Nithard kirjoittaa elävästi ja vakuuttavasti Kaarle Kaljupään näkökulmasta, ja hänen kuvansa Lotharista on ollut tärkein tekijä prosessissa, joka teki Lotharin maineesta huonon. Nithardin Lothar on petturi, keinottelija, joka rikkoo valansa aina uudestaan tavoitellessaan valtaa, ja luonnoton kummi, johon Kaarle ei voinut luottaa.²⁷

Miksi Lotharin puolelta ei ilmestynyt samanlaista historiaa tai edes annaaleja sodan aikana tai sen jälkeen? Annaaleja, jotka kertoisivat tapahtumista Lotharin näkökulmasta? Lotharin puolue oli tietoinen propagandan voimasta ja levitti sitä ainakin suullisesti sodan aikana. Nithard kertoo, että Fontenoyn taistelun jälkeen Lotharin tukijat levittivät huhuja, että Kaarle Kaljupää oli kuollut taistelussa ja että Ludvig Saksalainen oli paennut haavoittuneena.²⁸ Lotharin asiakirjoista selviää, että Lothar aktiivisesti korosti niissä keisarillista asemaansa erityisesti sodan alussa vuosina 840–841 ja taas vuonna 842, kun hän pyrki parantamaan tilannettaan suosionsa hupenemisen jälkeen.²⁹ Mutta ei ole mitään jälkiä siitä, että Lotharin hovipiirissä olisi syntynyt teosta vastineeksi niille, jotka esittelevät hänen isänsä ja Kaarle-veljensä kantaa vuosien 830–834 ja 840–843 tapahtumiin. Näin ollen ei ole mitään lähdettä, joka esittäisi Lotharin näkökulman vastapainoksi hänen vihollistensa tuottamalle kuvalle.

Lotharin jälkimaine

Esitelmän viimeisessä osassa tarkastelen, mitä muita syitä on Lotharin huonolle jälkimaineelle, kuin aikalaislähteiden luoma kuva. Nithardin ja Theganin negatiivisia kuvia Lotharista on pitkään pidetty tosina ilman, että olisi tarkastettu niiden totuudenmukaisuutta. Mitkä syyt itse historiankirjoituksessa ovat kritiikittä säilyttäneet tämän kuvan aivan viime aikoihin saakka?

‘Nothing succeeds like success’: Lotharin tapauksessa taas hänen “epäonnistumisensa” ovat vaikuttaneet historioitsijoiden silmissä kuvaan, joka on luotu hänestä. Tärkeintä on, että Lotharin sukuhaara sammui pian hänen kuolemansa jälkeen vuonna 855, eikä hänen valtakunnastaan tullut pysyvää aluetta Euroopan kartalla. Lotharin kolmesta pojasta nuorin kuoli lapsettomana ja toisille syntyi vain tyttäriä tai aviottomia lapsia, jotka eivät kelvanneet vallanperijöiksi. Jo vuonna 869 Lotharin valtakunta jaettiin hänen veljiensä Kaarle Kaljupään ja Ludvig Saksalaisen kesken.³⁰ Ainoastaan Lothringenin alue muistuttaa meitä Lotharista, kun taas Kaarle Kaljupäätä ja Ludvig Saksalaista pidetään nykyisten Ranskan ja Saksan perustavina hahmoina. Koska Lotharin valtakunta sammui, ei sen historian kirjoittamiseen ole ollut samaa kiinnostusta tai samanlaista tutkimusperinnettä kuin veljien valtakuntien kohdalla.³¹

Lotharin osuus karolinkien valtakunnan hajautumisessa on myös vaikuttanut hänen maineeseensa. Niin historioitsijoiden kuin aikalaistenkin arvot ovat aina vaikuttaneet historiankirjoitukseen. Erityisesti viime vuosisadalla pidettiin valtioiden kehitystä ja edistymistä kohti yhdyntymistä historian luonnollisena kehityksenä. Karolinkivaltakunta, joka yhdistyi ja edistyi Kaarle Suuren aikana, petti historioitsijansa taantumalla Ludvig Hurskaan ja hänen poikiensa aikana. Lotharia on

pidetty pääsyyllisenä valtakunnan paluuseen karolinki- ja merovinkiajan vanhaan, “taantumukselliseen” perinnönjakomalliin. Tänä päivänä historioitsijat eivät enää pidä yhtenäistä valtakuntaa historian kehityksen luonnollisena tuloksena, ja korostetaan että karolinkivaltakunnan kohdalla yhtenäisyys syntyi sattumien eikä suunnitelmien tuloksena.³² On mahdollista katsoa Lotharin saavutuksia hänen oman aikansa valossa.

Lotharin “epäonnistumisten” ja aikalaislähteiden negatiivisuuden yhteinen seuraus on, että häntä on harvoin pidetty kiinnostavana tutkimuskohteena, vaikka muita “epäonnistuneita” karolinkiruhtinaita, kuten Ludvig Hurskasta ja Kaarle Kaljupäätä, on viime vuosina innokkaasti rehabilitoitu.³³ Vanhat stereotyypit Lotharista elävät yhä kirjallisuudessa.³⁴ Mutta millainen maine Lotharilla tulisi olla?

Lotharin kohdalla kuvattu perinteinen maine ei anna arvoa kaikille tämän monipuolisen ruhtinaan saavutuksille. Lothar oli taitava poliitikko, joka vastoinkäymisistään huolimatta pysyi tärkeänä tekijänä 800-luvun alkupuolen politiikassa. Hänen uransa huiput ja lamat raportoidaan usein ilman, että huomataan hänen taitoaan hankkia itselleen tukea ja taitoa pitää nämä tukijat uskollisina huonoinakin aikoina. Nithard myöntää katkerasti, miten hyvin Lothar osasi värvätä tukea itselleen aatelin keskuudessa veljessodan aikana antamalla rahaa ja maita, mutta myös pelottelemalla ja uhkailemalla.³⁵ Huomattavin esimerkki Lotharin vetovoimasta on tietysti vuodelta 834, kun monet jättivät kaiken seuratakseen häntä Italiaan. Toinen esimerkki hänen poliittisista taidoistaan ovat hänen onnistuneet suhteensa poikiinsa. Lotharin pojat eivät ikinä kapinoineet isäänsä vastaan, vaikka niin kävi sekä Kaarle Kaljupäälle että Ludvig Saksalaiselle.³⁶ Kuva Lotharista ei myöskään ota huomioon hänen kiinnostustaan uskon asioista eikä hänen tukeaan kirkolle tai hänen munkkivihkimystään muutama päivä ennen kuolemaa.³⁷

Lotharin ura ja kuva, jonka aikalaislähteet välittää siitä, on hyvä esimerkki miten maine oli muokattavissa karolinkimaailmassa. Se oli aika, jolloin määrätietoisesti ja taitavasti muodostettiin mainetta sekä kirjallisesti että kaikin muin mahdollisin keinoin, kuten loistokkaan hovikulttuurin kautta.³⁸ Karolinkiruhtinailla oli pitkät perinteet historiankirjoituksen kustantamisesta.³⁹ Lotharin kohdalla on säilynyt vain äärimmäisen vähän ja hajanaisia kirjoituksia hänen kannattajiltaan, joten kuvamme hänestä on enemmän vastustajiensa muokkaama kuin hänen oman propagandansa muodostama. Lotharin ura on hyvä esimerkki siitä, miten lähteet ja politiikan käänteet toimivat yhdessä muodostaakseen miehen tai naisen maineen karolinkivaltakunnassa. Historioitsija työstää materiaalia, jota luodessaan karolinkivaltakunnan aikalaiset ovat jo tehneet parhaansa värittääkseen kuvaamme heidän ajastaan heidän omien prioriteettiensa mukaan. Nykyhistorioitsija onkin siten vain viimeisin “maineen muokkaajista”.

¹ The reign of Lothar I (795–855), Emperor of the Franks, through the charter evidence. Julkaisematon PhD-väitöskirja, University of Cambridge, 1998.

² Euroopan historia (WSOY, Helsinki, 1993), 109–118 esittää karolinkivaltakunnan historian ääriviivat suomeksi. Perusteellinen historia ja lisää kirjallisuutta löytyy teoksesta *The New Cambridge Medieval History*, vol II, c. 700 – c. 900 (Cambridge, 1995).

³ R. McKitterick, *The Carolingians and the written word* (Cambridge, 1989), kuvaa kirjallisten lähteiden monipuolisuutta ja kirjoitustaidon laajaa käyttöä karolinkimaailmassa.

⁴ Enemmistö lähteistä on julkaistu *Monumenta Germaniae Historica*ssa tai *Patrologia Latina*ssa. Keskeisimmät lähteet löytyvät myös kätevästi teoksesta R. Rau (toim.), *Quellen zur karolingische Reichsgeschichte I–III* (Darmstadt, 1972–75) ja englanninkielisissä käännöksissä, mm. J. L. Nelson, *The annals of St-Bertin* (Manchester, 1991), B. W. Scholz, *Carolingian Chronicles* (Ann Arbor, 1972) ja P. E. Dutton, *Carolingian civilization: A reader* (Peterborough, Ontario, 1993). Lotharin asiakirjat ovat julkaisseet T. Schieffer, *Die Urkunden Lothars I. und II.*, MGH *Diplomata Karolinorum III* (München, 1966).

⁵ Thegan, *Vita Hludowici*, c. 4 (Rau, I, 218; Dutton, 141–142).

⁶ *Annales regni Francorum* 814–817 (Rau, I, 104–14; Scholz, 97–104); *Ordo Imperii*, MGH *Capitularia I* (Hannover, 1893), no 136, 270–273; Dutton, 176–179.

⁷ ARF 821–825, (Rau, I, 124–142; Scholz, 108–118).

⁸ Thegan, c. 35 (Rau, I, 234; Dutton, 149).

⁹ Tapahtumia vuodesta 830 kuvaa ns. *Annales Bertinians* (Rau, II, 12–90; Nelson, 21–81).

¹⁰ 34 yhteistä asiakirjaa: J.F. Böhmer ja E. Mühlbacher, *Regesta Imperii*, I, 2. painos (Innsbruck, 1908), no. 816–871. Walahfrid Strabo, *De ordine Tetici*, MGH *Poetae II* (Berlin, 1884), 375, rivit 158–164.

¹¹ ARF 827–829 (Rau, I, 150–154; Scholz, 121–125); Thegan, c. 35.

¹² AB 830–831 (Rau, II, 12–16; Nelson, 21–23).

¹³ AB 833–834 (Rau, II, 18–26; Nelson, 26–31); Thegan, c. 42–55 (Rau, I, 238–250; Dutton, 150–154).

¹⁴ AB 838–839 (Rau, II, 34–50; Nelson, 38–48).

¹⁵ AB 840–843 (Rau, II, 50–60; Nelson, 48–56).

¹⁶ J. L. Nelson, ‘Kingship and empire’, teoksessa J. H. Burns (ed.) *The Cambridge history of medieval political thought* (Cambridge, 1988), 211–251.

¹⁷ ”...we and all our people together voted to elect our beloved son Lothar”; “...it pleased us and all our people to crown him solemnly with the imperial diadem, and to appoint him our consort and, God willing, successor to the empire by common vote”; “[these articles were] enacted by [the people’s] unanimous vote...” (Dutton, 176–177).

¹⁸ AB 831.

¹⁹ ”War screams aloud as here and there dire fighting breaks out,/ A brother readies death for his brother, an uncle for his nephew;/ Sons refuse to give to fathers what they deserve./ No slaughter was ever worse on any field of war;/ The law of the Christians was shattered by this shedding of blood,/ Whence the company of hell and the mouth of its three-headed dog rejoice.” Angilbert, MGH *Poetae II* (Berlin, 1884), 138–139; Dutton, 362–365.

²⁰ *Libri duo pro filiis et contra Iudith uxorem Ludowici Pii*, MGH *Scriptores XV*, 274–279. Elizabeth Ward, ‘Agobard of Lyons and Paschasius Radbertus as critics of the empress Judith’, teoksessa W. J. Sheils ja D. Wood (toim.), *Women in the Church*, *Studies in Church History* 27 (1990), 15–25, erit. 17–21 on valaissut Agobardin motiiveja ja menetelmiä näissä poleemeissa ja seuraavassa esitän hänen mielipiteitään.

²¹ AB 833. M. de Jong, ‘Power and humility in Carolingian society: the public penance of Louis the Pious’, *Early Medieval Europe* 1 (1992), 161–176, valaisee frankkejen ajatuksia penitenteistä ja Ludvigin vallankäyttöä laajemmin.

²² Esim. AB kertoo v. 836 vakavasta epidemiasta, joka riehui Lotharin tukijoitten keskuudessa ja aiheutti monen kuoleman. V. 837, jolloin Lotharin ja Ludvigin välit olivat kireimmillään, AB raportoi ilman kommenttia että Lothar sulki Alppien solat. Lotharin varsinaisesta politiikasta Italiasta ei kerrota, paitsi mainitaan v. 836 Ludvigin vaatimukset, että Lothar palauttaisi kirkolle maat, jotka hän oli takavarikoinut tukijoilleen. AB 836–837 (Rau, II, 28–34; Nelson, 34–38).

²³ Esim. Thegan c. 28 antaa ymmärtää, että jo 821 ”uskottomuus uhkasi Ludvigia” (Rau, I, 232–234; Dutton, 148). Sen sijaan Lotharin toiminta hänen isänsä lähettinä Italiassa 822–823 ja 824–825 selvittää, että Ludvigilla ei ollut mitään epäilyksiä tärkeän luottamustehtävän antamisesta pojalleen. Vuodesta 825 Ludvig jopa yhdisti Lotharin nimen omaansa kaikissa asiakirjoissaan (katso alaviite 10).

²⁴ Erilaisia jakoprojekteja tai edellisen jaon muutoksia tapahtui ainakin vuosina 831, 837, 838 ja 839.

²⁵ Nithard, *Historiarum libri IV*: IV, pref. (Rau, I, 446; Scholz, 165). Ks. myös I, pref, jossa Nithard toistaa Kaarlen käskyn hänelle: *ut res vestris temporibus gestas stili officio memoriae traderem*.

²⁶ J. L. Nelson, ‘Public Histories and private history in the work of Nithard’, julkaistu teoksessa J. L. Nelson, *Politics and ritual in early medieval Europe* (London, 1986), 195–238, valaisee Nithardin muuttuvia motiiveja työnsä kirjoittamiseen ja hänen vaikutustaan meidän näkemyksiimme sodasta.

²⁷ Lothar valanrikkojana ja petturina: Nithard, I, 7; II, 5; IV, 4; kummina: II, 1, 2.

²⁸ Nithard, III, 2 (Rau, I, 432; Scholz, 157).

²⁹ Mm. Lotharin asiakirjat 51 ja 67 (vuosilta 840 ja 842) korostavat Lotharin asemaa keisarina ylevällä kielellään (Schieffer, *Die Urkunden Lothars I*).

³⁰ AB 869 ja 870.

³¹ Viime vuosisadalla suuri innostus Ranskan ja Saksan historiasta johti mm. Monumenta Germaniae Historica - lähdejulkaisuprojektin perustamiseen. Lothringenistä taas kirjoitettiin vain yksi paikallishistoria (R. Parisot, *Le royaume de Lorraine sous les Carolingiens*, 843–923, Paris, 1899).

³² Tärkeimpiä sattumia olivat kuolemat keisarillisessa perheessä: Kaarle Suuren vanhemmat pojat kuolivat v. 810 ja 811 antaen Ludvig Hurskaalle mahdollisuuden periä yhtenäisen valtakunnan. (Kaarle oli suunnitellut v. 806 ns. Divisio regnorumissa valtakunnan jakoa poikiensa kesken).

³³ Mm. P. Godman ja R. Collins (ed.), *Charlemagne's heir: New perspectives on the reign of Louis the Pious (814–840)* (Oxford, 1990) ja J. L. Nelson, *Charles the Bald* (Harlow, 1992) ovat esittäneet uusia, positiivisia näkemyksiä näistä hallitsijoista.

³⁴ Esimerkiksi J. Friedin luku 'The Frankish kingdoms 817–911: the East and Middle Kingdoms' *New Cambridge Medieval History II*:ssa esittää Lotharin epäonnistuneeksi ja tehottomaksi hallitsijaksi, lainaten tiedostamatta lähteiden negatiivista kuvaa Lotharista.

³⁵ Mm. Nithard II, 3, 7, 9 ja Nelson, 'Public Histories', 211.

³⁶ Vuosina 862 ja 863 Kaarlella ja Ludvigilla oli molemmilla suuria vaikeuksia kapinoivien poikiensa kanssa.

³⁷ Lotharin läheinen suhde erityisesti Prümmin luostariin käy ilmi hänen asiakirjoistaan, joista 13 antaa maita tai etuja luostarille, johon hän vetäytyi vuonna 855.

³⁸ Runous antaa hyvän kuvan karolinkihovin seremonioista ja loistokkuudesta, esim. Ermoldus Nigellus, *In honorem Hludowici* kuvaa palatsin juhlia ja mm. niitä, jotka pidettiin Tanskan kuninkaan kastajaisten yhteydessä v. 826 (E. Faral (ed.), *Ermold le Noir. Poème sur Louis le Pieux* (Paris, 1964).

³⁹ Esimerkiksi Fredegarin kronikan jatko-osat vuosilta 736–768 olivat karolinkisuvun jäsenien teettämät. R. McKitterick, *The Frankish kingdoms under the Carolingians 751–987* (Harlow, 1983), 24, antaa lisää esimerkkejä karolinkiperheen kiinnostuksesta omien tekemisiensä kuvaamiseen.